

ПРИСТУПНА
ПРЕДАВАЊА
ДОПИСНИХ ЧЛАНОВА

БЕОГРАД • 2019

ПРИСТУПНА ПРЕДАВАЊА
ДОПИСНИХ ЧЛАНОВА

Књига I

ISSN 2683-4251

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

PRESIDENCY

INAUGURAL LECTURES OF THE CORRESPONDING MEMBERS

Volume 1

The volume is published on account of the SASA
Presidency resolution adopted at its 1st session of 28
February 2019 and the SASA Executive Board resolution
adopted at its 18th session of 19 September 2019

Editor

academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

**ПРИСТУПНА ПРЕДАВАЊА
ДОПИСНИХ ЧЛАНОВА**

Књига 1

Књига је објављена на основу одлуке Председништва
САНУ са I седнице 28. фебруара 2019. и одлуке
Извршног одбора САНУ са XVIII седнице
19. септембра 2019. године

Уредник

академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2019

SASA PRESIDENCY

academician Vladimir S. Kostić,
President of SASA

academician Zoran V. Popović,
Vice President of SASA for Natural Sciences

academician Ljubomir Maksimović,
Vice President of SASA for Social Sciences

academician Marko Anđelković,
Secretary General of SASA

academician Stevan Pilipović,
President of SASA Branch in Novi SAD

academician Ninoslav Stojadinović,
President of SASA Branch in Niš

academician Gradimir Milovanović,
*Secretary of the Department of Mathematics,
Physics and Geo Sciences*

academician Vladimir Stevanović,
*Secretary of the Department of Chemical
and Biological Sciences*

academician Zoran Lj. Petrović,
Secretary of the Department of Technical Sciences

academician Dragan Micić,
Secretary of the Department of Medical Sciences

academician Zlata Bojović,
Secretary of the Department of Language and Literature

academician Kosta Čavoški,
Secretary of the Department of Social Sciences

academician Mihailo Vojvodić,
Secretary of the Department of Historical Sciences

academician Milan Lojanica,
Secretary of the Department of Fine Arts and Music

ПРЕДСЕДНИШТВО САНУ

академик Владимир С. Костић,
п̄редседник САНУ

академик Зоран В. Поповић,
п̄ошп̄редседник САНУ за п̄риродне науке

академик Љубомир Максимовић,
п̄ошп̄редседник САНУ за друшп̄вене науке

академик Марко Анђелковић,
п̄енерални секретар САНУ

академик Стеван Пилиповић,
п̄редседник Опранка САНУ у Новом Саду

академик Нинослав Стојадиновић,
п̄редседник Опранка САНУ у Нишу

академик Градимир Миловановић,
*секретар Одељења за математичку,
физику и тео-науке*

академик Владимир Стевановић,
*секретар Одељења хемијских
и биолошких наука*

академик Зоран Љ. Петровић
секретар Одељења п̄техничких наука

академик Драган Мицић,
секретар Одељења медицинских наука

академик Злата Бојовић,
секретар Одељења језика и књижевности

академик Коста Чавошки,
секретар Одељења друшп̄вених наука

академик Михаило Војводић,
секретар Одељења историјских наука

академик Милан Лојаница,
секретар Одељења ликовне и музичке уметности

Портретне фотографије су из фототеке Библиотеке САНУ.
Илустрације на корицама и празним страницама књиге
представљају детаље са фасаде Палате САНУ.

САДРЖАЈ

Академик Миро Вуксановић <i>Три књије чланова САНУ</i>	15
Одељење за математику, физику и гео-науке	
Дописни члан Жељко Шљиванчанин <i>Компјутерско моделовање наносструктура на површинама кристала</i>	27
Одељење хемијских и биолошких наука	
Дописни члан Тања Ћирковић Величковић <i>Дојринос еројеомике наукама о храни, исхрани и живојној средини: размаирање деградација и модификација хране током обраде и дијететије хране и од утицајем запађења живојне средине</i>	51
Одељење техничких наука	
Дописни члан Влада Вељковић <i>Развој и примена вишефазној реактора са вибрационом мешалицом у производњи биодизела</i>	81
Одељење медицинских наука	
Дописни члан Татјана Симић <i>Поремећај редокс хомеостазе у хроничној бубрежној слабости</i>	109

Одељење језика и књижевности

- Дописни члан Љубинко Раденковић
*Источнословенска бојиња Мокош: ишћања
реконструкције* 131
- Дописни члан Јован Делић
Памћење поезије и ујеловљење традиције 145
- Дописни члан Зоран Пауновић
Данило Киш и Џејмс Џојс: случај Уликс 157

Одељење друштвених наука

- Дописни члан Павле Петровић
*Инфлација: ошћуд, како се развија
и како је зауставити?* 173
- Дописни члан Алпар Лошонц
Да ли су идеје још релевантне? 201

Одељење историјских наука

- Дописни члан Вујадин Иванишевић
*Методолошки приступ у истраживању новца
средњовековне Србије* 219
- Дописни члан Драган Војводић
*Оружје с небеса. Иконолоија средњовековних
представа инвестиције владара
војним инстанијама* 235
- Дописни члан Мира Радојевић
*Прејензије Централној комисији
Комунистичке партије Хрватске
на Срем (1941–1944)* 259

Одељење ликовне и музичке уметности

- Дописни члан Сава Халугин
Токови вајареве мајме 279
- Дописни члан Јелена Јовановић
*Етномузиколошки и уметнички рад у домену
традиционалној фолклорној вокалној наслеђа* 289

Радне биографије предавача

- Желько Шљиванчанин 323

Тања Ћирковић Величковић	327
Влада Вельковић	333
Татјана Симић	337
Љубинко Раденковић	343
Јован Делић	347
Зоран Пауновић	349
Павле Петровић	353
Алпар Лошонц	357
Вујадин Иванишевић	361
Драган Војводић	365
Мира Радојевић	369
Сава Халугин	371
Јелена Јовановић	375

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Алпар Лошонц

*Да ли су идеје
још релевантне?*

Предавање одржано на 5. скупу Одељења друштвених наука,
5. маја 2019. године.

Извесна противречност осветљава статус идеја данас.

С једне стране се у име рашчараности изражава интензивирана сумња те се идеје доводе у везу са силом и насилним потврђивањем. Нарочито су антиципирајуће идеје изложене критикама, чак се указује на странпутице идејних остварења XX века. Идеје које су некад имале амбицију да постану практичне, запетљале су се у насиље. Нека друга објашњења поентирају на неповратној истрошености свих идеја што подразумева да идеје више не представљају узрочне детерминације и да су излишне у погледу легитимације савремених поредака који траже само пасивно прилагођавање. По томе, више не осећамо снагу идеја, данашње генерације не стоје на плећима претходних у погледу оријентација на основу идеја. Ако су некад идеје важиле као апелациона инстанца у погледу мишљења, оне више то нису. Боље не прихватати ризик идеја, упутно је не излазити на терен историје са идејним амбицијама, стекли смо такву позицију са чије осматрачнице идеје више не морају да оријентишу.

С друге стране, бележимо дијаметралне тврдње и то у различитим дисциплинама (економија, политика, право итд.) које инсистирају на томе да, упркос свему, идеје имају покретачку снагу. Није одузета снага идејама, оне уобличавају убеђења и уверења, усмеравају настојања, ми гледамо на свет кроз њихова сочива. Можда је славни економиста Џон Мајнард Кејнс (John Maynard Keynes) претерао када је тврдио да је сваки „практични човек“, чак и несвесно, роб некадашњих идеја одређених теоретичара, али позиција идеја није дискредитована. Оно што је у претходном ставу извор страха, наиме да идеје нису одсечене од материјалне праксе, овде је то извор наде.

Нисам овим кратким навођењем одмерио све аспекте дотичне проблематике, али се ипак надам да је доста речено. Не сумњам у когнитивне потенцијале идеја, осим тога верујем да њихова снага оријентације омогућава не једноставне, али далекосежне спојеве између поменутих праксе и идеја. Концептуалност и норме које су лишене идејне артикулисаности видим као срозавање рефлексивности, теоријско-искуствено истраживање које се дистанцира од идејне утемељености сагледавам као посрнуће мишљења. Теорије које одмеравају критику према динамици садашњости стичу свој критички потенцијал на основу идеја. Сходно томе, осећам блискост у односу на предочено друго становиште, ослобађајућа снага рефлексije за мене не може да постоји без идејних вибрација. Ипак, не могу да пренебрегнем чињеницу да прва позиција у њеном посредовању разочараности погађа одређене моменте и барем упозорава на кумулацију дезоријентације, што се данас тако незграпно и непрецизно, и већ на уобичајени начин, зове „популизмом“, уместо тражењем правих разлога.

Овде, међутим, не могу да идем превише дубоко, те не могу чак ни да покушам да предочим сваку битнију компоненту постојеће ситуације. Ово што следи схватам као скромни допринос увидима који наглашавају да још увек постоје борбе идеја, да егзистира улог хегемоније, те да постоји моћ владајућих идеја. Није реч о томе да осећам блискост у односу на изабрани предмет, колико ми се чини да је упутно упустити се у разматрање одређене идејне оријентације којој се приписује чак велика моћ.

Полазим од једноставне тезе по којој криза условљава немир и интензивира тражење идеја, односно идејну легитимацију. Помињање кризе овде представља неизоставну таутологију: симболички репертоар кризе произилази из структуралне логике самог модернитета, криза је неминовно граматика и логика модернитета као таквог, једноставно није било ни једног раздобља које није упућивало на „кризу нашег времена“. То важи чак и за такве ситуације када се поверовало да су пронађене магичне формуле по којима су кризе заувек нестале захваљајући новим механизмима управљања. Криза најзад увлачи идеје у одређену динамику и то у двоструком погледу. Наиме, у кризи, владајуће идеје постају предмет оспоравања, али и сама чињеница идеје као

символичког оператора доспева у кризу. Управо то обележава и садашњу ситуацију.

Пре отприлике петнаест година почео сам интензивно да се бавим покушајима обнављања усахнулог политичког/економског либерализма, нарочито оног из тридесетих година прошлог века, да бих могао да разумем савремена идејна превирања и њихове утицаје на токове данашњице. Већ тада сам наишао на несретну „фразу“ која је имала већ и значајно медијско присуство као и једнозначни негативни призив у многим интелектуалним круговима, наиме, на трансдисциплинарни појам „неолиберализма“. Из видокруга моје теме завређује пажњу чињеница да многи којима се приписује дотична назнака („неолиберали“) одбацују такво адресирање или тврде да „неолиберализам“ не одговара аналитичким критеријумима науке, да је реч тек о беспомоћној денунцијацији.

Без сумње, таква ситуација отежава научну комуникацију; идејна струја која не признаје себе као такву, односно, као оспособљену оријентацију, ванредно је тешка за анализу или за објективну херменеутику. Поменута тешкоћа постоји чак упркос томе што бих могао да наводим мноштво филолошких доказа који показују да се „неолиберализам“ током деценија употребљавао не само као критичко-идеолошки маркер него и као ознака саморазумевања многих теоретичара.¹

Но најбитније је да сам идентификовао један правац који ми је тада изгледао тек као рукавац у општем тражењу идејног компаса, наиме, немачки ордолиберализам, чији представници су снажно износили сопствено саморазумевање, као и убеђење да је неопходна идејна ревизија, како су они говорили, палео-либерализма. Пре више од једне деценије оно што је некад изгледало као споредно струјање, које се тематизује тек од стране историчара економије или права, одједном је постало улог у конфликтним тумачењима кризних процеса, понајвише у Европи. Ако је ордолиберализам био на рубу идејних збивања пре неколико деценија данас се дешава нешто обрнуто, он је постао један од доминантних нарација поводом ерупције кризе 2007. године, односно, још више, поводом управљања кризом. Експанзија

¹ Нп. Alfred Meusel, Zur Bürgerlichen Sozialkritik der Gegenwart: Der Neu-Liberalismus (Ludwig von Mises), *Die Gesellschaft: Internationale Revue für Sozialismus und Politik*, 1924, 1, no. 4, 372–383.

чланака, расправа, књига о ордолиберализму чак иде много даље, ордолиберализмом се објашњава и генеза и динамика Европске уније, као и њена кризна условљеност која је кулминирала поменуто године.

Тако се говори о „ордолиберализацији Европе“, критичке оцене приписују ордолиберализму то што је опоравак од кризе у Европи најнеубедљивији, ордолиберализмом се објашњава мучна чињеница да Европа вођена Европском унијом заостаје у глобалном надметању. Очигледно присуствујемо померању клатна од некадашњег периферног правца према доминантном идејном обрасцу који се постулира као врховни кривац. Несналажење Европе у контексту у ком се отказују многе пропозиције послератног консензуса² доводи се у везу са доктринарном крутошћу ордолиберализма. Очигледно, ордолиберализам није више само „иритантна“, неиздржљива немачка идеја која тек одражава станице немачког посебног пута (*Sonderweg*), него идеја/оријентација која нас води ка центру саморазумевања Европе. Одједном добијамо шему по којој постоји једна моћна идејна оријентација усред Европе, која омогућава да сагледамо оно што досад нисмо видели, наиме, скривене стазе њеног саморазумевања. И најзад, ако се вратимо до главне теме, криза је изнедрила имагинацију која се врхуни у величању управо једне свемоћне идејне артикулације.

Дакако, неоспорна позадина оваквих оптужби јесте да је у међувремену Немачка као добитница кризне конфигурације у Европи доспела до хегемонске позиције: без обзира на чињеницу да ли је она стигла до садашње позиције планом или невољно, без обзира на чињеницу у коликој је мери она спремна да одговара захтевима који произилазе из тога, ордолиберализам је европски, али превасходно немачки идејни комплекс. Ко данас атакује на ордолиберализам нужно пропитује и статус Немачке унутар Европске уније, али пита и за европске путеве. Као што критика ордолиберализма увек значи и инволвирање политизације датог усмерења. Немачка политичка и економска елита се ставља на оптуженичку клупу јер је доктринарном стратегијом насилне штедње подређивала периферне земље, али овде је битно само то да се таква политика изводи из идејног арсенала ордолиберализма.

² Мислим на Други светски рат.

У сваком случају, одавно није једној идејној тенденцији приписана таква моћ; ордолиберализмом, ма колико се слажемо или не с њим, у великој мери се обнавља расправа о истинској релевантности идеја. Али, да поставимо неизбежно питање: о чему се ради поводом ордолиберализма?

Сразмерно кратак увод у ордолиберализам

Ордолиберализам представља одговор на кризу 30-их година XX века. Он стоји под утиском једне цивилизацијске кризе и нуди елементе преокрета. У стилу различитих (чак и авангардистичких) праваца у првој половини прошлог века, пише се манифест (1936) од стране различитих правника и економиста који чине окосницу оријентације. Ордолиберализам нуди синергију правне и економске логике, чак се може рећи да је он претеча данашње заинтересованости у погледу комбинације економије и права која је веома цењена у одређеним научним круговима. Но истовремено ордолиберализам циља на обухват целине људских односа, морализаторски тон који презентује, адресира целину људског постојања и нећемо погрешити ако говоримо о извесној метафизици овде. Томе доприноси и теолошки хоризонт који је ионако неизоставан за разумевање немачких прилика; наиме, многа теолошка значења се уливају у економске и правне категорије. У случају ордолиберализма посредни је углавном лутеранска традиција (уз одузимање жаоке антисемитских излива Мартина Лутера и његове жеље да рестаурира старохришћанско схватање камате као бласфемije), поентирање на елементима предестинације, на инхерентном људском греху, на пукој људској егзистенцији која је без критеријума праведности. Уосталом, није случајно да је само име правца „*ordo*“ (што може бити и поредак и ред) теолошког порекла, додуше садашње генерације ордолиберала то мање истичу, али традиција је уписана у ткиво ордолиберализма. Теолози би овде са помном пажњом могли да прате како се развија једна доктрина са многобројним последицама по динамику друштва и која има своје корене у теолошким интерпретацијама света.

Право/экономија/политика повезују се у поредак одговорности и обавеза, елементи се састављају као делови

поретка. Но темељ поретка је конкуренција и држави се приписује дужност да буде одважни чувар таквог поретка. Само то се не сме погрешно разумети: ордолиберали сумњиче не само јавну власт као могући извор нелегитимне моћи, него жустро критикују и нагомилану приватну моћ као препреку у погледу реализације поретка. Такво одношење, наиме, критички став и према приватним корпорацијама, што иначе одваја овај правац либерализма од многих других, донело је проблеме за ордолиберале, али су они били убеђени да је акумулирана приватна моћ економских субјеката исто толика опасност за практиковање слободе као могућа деспотија државе. Поредак треба проверавати увек у односу на то да ли осигурава или омета токове конкуренције. То што су ордолиберали третирали конкуренцију као срце поретка, те су све гледали кроз призму ометања или неометања конкуренције, доводи их у везу са неким данашњим коментаторима који страхују од тога да је услед срозавања конкуренције данашњи капитализам изгубио аутентичност. И правници васпитани у ордолибералном духу су исписали многобројне студије поводом правне регулације структуре тржишта, економисти, попут Валтера Ојкена (Walter Eucken) су писали обимне књиге о конкурентској повезаности елемената тржишне економије – додуше, начин уобличавања дискурса од стране ордолибералних економиста у великој мери одудара од владајућег формалистичког стила англосаксонског мишљења. Таква ордолиберална „граматика“ (неки тумачи су тврдили да су ордолиберали изградили потпуно нови језик³) држала је дистанцу према техничком изражавању, према математичкој експресији у економском дискурсу, њихов спекулативни залет би се тешко могао прикључити савременим техничко-математичким узусима у економској дисциплини.

Наглашавање конкуренције као водећег момента у поретку доводи ордолиберале до преиначења појма конституционалности. Они додуше преузимају један појам који је раније већ постојао у немачким расправама у другој и трећој деценији XX века, али су га тако преиначили да слободно можемо говорити о новуму, то је „економски конституционализам“.

³ Raphaël Fèvre, *Le marché sans pouvoir : au cœur du discours ordolibéral*, *Revue d'économie politique*, 2017/1, Vol. 127, 119–151.

И то је термин који подиже одређено разумевање економије на конституционални ниво, испрва толико особен да је дуго био потпуно неразумљив за многе тумаче. При томе, подизање економског обрасца на ниво устава не треба разумети као превише једноставну економизацију правила; за разлику од њихових америчких колега које су у Чикагу нешто касније исто тако радиле на комбинацији права и економије, ордолибералима није падала на памет мисао да се правне норме, или правила као таква, подвргавају тесту економске ефикасности. Не, јер правила имају циљ у себи, само тако могу бити темељ поретку, она ће увек надвисивати критеријуме економске ефикасности, односно, она се не могу препустити инструментализацији.

Синтагма „снажне државе“ је ордолибералима прибавила епитет патернализма. Они су укорени да су подлегли конзервативно схваћеној слици државе. Ипак, њихова конструкција света која је непрестано наглашавала апсолутну важност поводом придржавања правилима је предвиђала такву државу која је и сама омеђена чврстим правилима. Идеја државе која има маневарски простор, али и спрам приватног капитала, била је замисао дотичних теоретичара, политичара у једној иначе пораженој земљи у којој је систематски развијана сумња према познатим формама државе благостања на Западу, као и према институционализованим компромисима између радничке класе, капитала и државе. Ордолиберали чак сумњиче устаљену праксу непрестаних државних интервенција која је исто тако на удару као и злоупотреба од стране приватне моћи. Не само актери, него се и држава мора ушанчити иза довољно стабилних правила. „Социјална тржишна економија“ као следећи неизоставни аспект ордолибералног холистичког поимања света, тако и економско-правног поретка, потврда је тога колико су Немци одређени ордолибералном логиком желели да кроје свој сопствени пут. Социјална компонента мора да постоји али тек у оквирима правилима омеђеног поретка који гарантује регулисане економске процесе. Тржишна економија је нормативно управљана и то са објективним санкцијама уоквиреним облицима понашања.

Поредак, размишљање у категоријалном оквиру поретка, холизам, правила, заштита конкуренције и од државе и од приватних актера, ето, то је укратко суштина ордолиберализма.

Једна страна медаље: лакоћа доказивања

Одмотавам клупко уназад.

Најупечатљивија сведочанства се могу наћи и у скорошњим догађајима. Пре три године се немачка канцеларка нашла у Фрајбургу на прослави годишњице рођења овде већ поменутог Ојкена и изговорила речи у заносу. У томе се огледа нешто суштинско. Наиме, такво присуство, као и ритуално приклањање немачке елите ордолибералним интерпретацијама света, стандардног је карактера. То што пристижу многобројне критике на рачун немачког уоквирења казнене политике према дужницима (као у случају оронуле Грчке), као и на рачун немачког савијања Европске уније према себи и што се то приписује ордолибералној сазданости, очигледно није сметња у реконструкцији легитимације ордолиберализма. Јавни ауторитет ордолиберализма је снажно презентован упркос учесталим критикама да је ордолиберализам допринео надмоћи технократских критеријума у односу на демократско образовање воље.⁴

Стратешки положај Немачке може се објаснити на основу континуитета ордолиберализма и ово убеђење се често може чути од стране немачке елите. Изражена лојалност ордолибералним идејама, и уопште идејама, што је моја тема овде, најзад, и традицији која је изникла на немачком тлу, може се уочавати у многобројним сегментима. Стиче се утисак да не само да нису одбачени услови који одређују далекосежност идеја већ су тек данас постали стварни. Репрезентација ордолиберала као креатора послератног немачког економског чуда промовише их као утемељиваче немачког повратка на сцену Европе и света. Фактички ток послератне европске историје је дао право ордолибералима. Треба увек дати реч ордолиберализму, то је добро и за Немачку и за Европу и представља ордолиберализам као парадигматичну европску оријентацију. Тако и Волфганг Шојбле (Wolfgang Schäuble), некадашњи министар финансија и садашњи председник *Bundestaga*, често налази за сходно да се у својим говори-ма позива на ордолиберализам као на темељ непоколебљиве пруденцијалности која не дозвољава корумпираност поводом

⁴ Алпар Лошонц, Европска унија и технократско старатељство, *THEORIA*, 2018, 61, 2, 7–23.

дуговања. Председници немачке централне банке, чију моћ нико не доводи у питање, исто тако ће ритуално изјављивати лојалност према ордолиберализму, односно према споју између конкуренције, економских слобода и поретка.

Тиме се никако не исцрпљује ред оних који су се приклањали ордолибералним замислима. Лудвиг Ерхард (Ludwig Erhard), прво министар, после и савезни канцелар, никада није остављао свој аудиторијум у сумњи да је био под утицајем ордолиберализма. Додуше, ордолиберализам је на изванредан начин губио снагу са продором социјалдемократије шездесетих година прошлог века, али то не умањује општу слику као ни постојану моћ дисперзије ордолибералних идеја.

Није мањи значај ордолиберала у кројењу европских стаза, то јест, у уобличавању путева Европске уније. Ордолиберални утицај печати настајајућу политику Европске уније; то потврђује не само персонално присуство ордолиберала у одговарајућим комисијама, учествовање у *travaux préparatoires*⁵, него и чињеница да ордолиберализам нуди комплексну, разграђену економску и правну политику. Погледају ли се концепти слободног кретања људи и робе, логика законâ који су усмерени против ограничавања конкуренције, зачас ћемо схватити крупан утицај ордолиберализма. Већ смо видели да се у ордолибералним концепцијама заштита конкуренције не може подредити никаквим спољним циљевима, а отиске ове ордолибералне концепције могу да искушавају сви они који покушавају да уђу у колотечину расправе поводом генезе Европске уније.

Но ордолиберално тражење синтезе између права и економије са позадинском претпоставком поретка сеже и много даље од Европске уније. Индиректни утицај дотиче и такве међународне институције као што је Светска трговинска организација па се, сходно томе, распростире неминовно и на светском плану.⁶ Према томе, адресиран на владајуће, ордолиберализам је крчио пут и постао снажна полука послератног поретка.

⁵ Главни преговарач у Риму 1957. је био Алфред Милер-Армач (Alfred Müller-Armack), ордолиберални економиста, који је иначе једини ордолиберал који је потпао под утицај нацизма.

⁶ Slobodian Quinn, *Globalists: the end of empire and the birth of neoliberalism*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2018, 67.

Друга страна медаље: тешкоћа доказивања

Никада се утицај ордолиберализма није остваривао без препрека, он је постојао тек уз конфронтацију са другим идејама и уз суочавање са условима остваривања својих сопствених убеђења. Одлучна свест ордолиберализма да преиначи свет сходно једној холистичкој правно-економској концепцији и да фаворизује неусловљену поузданост правила сударала се и са другим идејама као и са међународном конфигурацијом моћи.

Тако се истрајност у погледу афирмације конкуренције као недвосмислене осовине поретка ломила због противљења оне земље која је после Другог светског рата имала хегемонију у трансатлантском простору, наиме Сједињених Америчких Држава. Дотична земља је критиковала ордолибералну занесеност у погледу строгог опхођења према оним структурама тржишта које ремете ток конкуренције; полазећи од своје сопствене традиције, од стратешких интереса, најзад од процена тенденција немачке друштвене динамике, она је инсистирала на толерантнијем односу према олигополима, те и према оним структурама тржишта које су иначе на мети ордолиберала. Чак је и запретила Немачкој да ће ускратити Маршалову помоћ што је могло да буде кобно у погледу немачког опоравка.

Они ордолиберали који су присуствовали припремама стварања институција Европске уније су се борили и са неким другим идејама, као нпр. са француским дирижизмом који није био можда толико разгранат као ордолиберализам, али је репрезентовао интересе тада једне победничке земље која поред Немачке стандардно игра значајну улогу у Европској унији. Ордолиберални циљ да се институционална свест у Европској унији саображава њиховим идејама је наилазио на препреке. Осим тога, сходне дискусије о релевантности и домету конкуренције нису се одвијале глатко, односно, без противпредлога. Без обзира на чињеницу да тумачи историје ордолибералног наступа радо тематизују ЕУ као аутентични терен ордолибералног испољавања, не треба преценити идејну снагу ордолиберализма. Институционална генеза ЕУ је ипак била и јесте конфигурација више различитих идејних артикулација.

Најзад, не треба заборавити ни саме историјске околности које понекад осенчавају ордолиберално саморазумевање: наиме, видели смо већ да је ордолиберално тумачена пруденцијалност у току садашње деценије била коришћена као контралегитимација у односу на посрнуле државе које су утонуле у дугове и као инструментаријум строге политике насилне штедње у јеку кризе која је захватила и свет и Европу. Ордолиберализам је васкрснуо, говорили су неки тумачи поводом немачко-европског наступа, он представља најјачу инспирацију за кризно управљање.

Али, посреди је и посебна амнезија јер је Немачкој био опроштен део дуга Лондонским споразумом из 1953. године и без тога „економско чудо“ не би могло да узме замах. Безрезервним приписивањем покретачке снаге ордолиберализму у немачком опоравку и у грађењу немачке послератне зграде се прећуткује историјска констелација као и жеља победника да науче неке лекције после Првог светског рата. То још увек не доводи у питање чињеницу да су одређени институционални моменти у ЕУ истесани на основу ордолибералних норми, али нас упозорава да будемо опрезни у погледу одмеравања могућности, домета и утицаја једне такве идеје.

Надаље, ни институционална стабилизација ЕУ деведесетих година није одражавала ордолибералне амбиције: таква монетарна унија је представљала предмет критике тадашње генерације ордолиберала јер уместо тога да презентује критеријуме поретка заснованог на правилима, она је дозвољавала контингентно договарање са политичким примесима. Ауторитет правила је, дакле, нарушен, настала је широка зона договарања с оне стране правила.

Још јаче се исказује амбивалентна позиција ордолиберализма поводом кризе која се у Европи дуго пролонгирала током садашње деценије. Контракризна политика је пласирана, барем у погледу Немачке, у име ордолиберализма и, као што смо већ и назначили, ордолиберализам је био оптуживан због очитоване ригидности модуса управљања. Немачко саморазумевање садржи моменат да је Немачка постала сигурна у себе тек посредством ордолиберализма и у мери нарасле сигурности може да оправдава своје поступке позивањем на ордолиберализам. Али само кризно управљање, начин разрешавања кризних тенденција, нису

одговарали ордолибералним идејама које предлажу чврст однос између поретка и правила. Европски контракризни наступ, усмеравање кризних процеса, прецизније, серија дискреционих одлука/потеза зарад спашавања европског брода, далеко је од ордолибералних пројекција. Или да будем изоштренији: егзекутивни кризни дискреционизам је потпуно супротан ордолибералном поимању Европе. Тек остаје да се види колико исти дискреционизам (који подразумева селективно разрешење одређених проблема) прои­зи­ла­зи из саме конституције ЕУ или је тек једна нежељена последица. Питање једног значајног коментатора⁷, на­име, да ли је Европа доспела у кризу због ордолиберализма или зато што се није придржавала ордолибералних налога, остаје као питање. Али, „ордолиберализација Европе“ постоји само у смислу тенденције. Односно, треба да се сагледа да ли ордолиберално поентирање на поретку који постоји уз рад чувара који управљају полазећи од нормативне условљености и недискреционих оријентира, нужно или контингентно ствара вишак технократије. Тешко је, у ствари, отети се утиску да владајућој европској нарацији недостаје промишљени дискурс о кризи, о сложеним односима између кризе, правила и поретка, односно истрајна рефлексивна о односу између редовног и ванредног тока ствари. Аутоматизовано праћење правила као нормативни образац заказује у многим ситуацијама те нуди слабе основе за објашњење.

Најзад, ордолиберално разумевање економије је изложено таласима американизације економског дискурса. Мада се између таквог економског дискурса и ордолиберализма могу наћи тачке преплитања, нарочито поводом посматрања одређених елемената тржишне економије, дивергенције се не смеју негирати. Посезање за правилима као ултимативним обрасцем, дистанца спрам математичко-формалистичког дискурса који рационализује економске поступке, третирање поретка као холистичког оквира, све то одваја ордолиберализам од зближавања са уједначеним економским дискурсом који доминира универзитетима и у аналитичким тимовима великих фондација (које имају пресудну моћ да усмеравају релевантне процесе). Дакле, не могу да се прећуте неке

⁷ Hans-Jürgen Bieling, *Das Projekt der Euro-Rettung und die Widersprüche des europäischen Krisenkonstitutionalismus*, *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 2013, 2, 89–103.

ограде које раздвајају ордолиберализам од данас владајућег економског дискурса. Ордолиберализам је овде такорећи осуђен на дефанзиву.

Уместо дефинитивног закључка

Ордолиберализам је данас један од најинтересантнијих примера за пропитивање улога и начина реализације идеја, нарочито на тлу Европе. Он нуди лабораторију за анализу. Бављење ордолиберализмом омогућава и удубљивање у генезу ЕУ, али и третирање садашње констелације Европе која у многим тумачима изазива стрепњу. Напетост која пребива у промишљању њене будућности је повезана и са тражењем идејних основа; то потврђује неслучајну везу између степена неизвесности и динамике идеја.

Овде изнесени аргументи дозвољавају различите закључке. Они теоретичари који тврде да иза помпезног повратка ордолиберализма на сцену увек светли, макар скривени, немачки интерес, спремни су пребрзо да инструментализују идеје. Исти теоретичари поједностављују проблем тврдећи да репрезентанти-агенси идеја у потпуној мери контролишу околину у којој се испољавају идеје. Оне се, дакако, користе у комплексној конфигурацији моћи, у околини која је избраздана различитим тенденцијама, но оне обавезују, односно ограничавају и своје носиоце у погледу маневарског простора. Наравно, идеје посредују у тумачењу света, носиоци-тумачи идеја адресирају различите друштвене актере да би усмеравали њихове перцепције, интересе, спознајне капацитете, нормативне пројекције; ордолиберали који представљају међузону између конзервативног и либералног погледа у свет, преузимајући различите елементе из различитих традиција, увек су имали поменуте амбиције, односно, намеравали су да уобличавају појединце сходно одређеним хегемонским обрасцима. Али идеје се никада не остварују линеарно, него посредством различитих механизма посредовања. Тако је одиста дошло до извесне ордолиберализације Европе, односно, данашња Европа се не може разумети без стабилизације одређених образаца ордолиберализма. Али то се може разумети тек процесуално, односно, не као довршено стање. Ордолиберализам никада није успео

да сломи и неке противничке идеје, да заснује хегемонију у Европи без конкурента, односно да реализује несметану моћ над осталим идејама.

Да рекапитулирам: постоји релевантност идеја. Ипак, питање је како се реализује иста релевантност. И питање је како се идеје уобличавају, како се оне институционализују, како се оне посредују, то јест на основу каквих дискурзивних тумачења оне долазе до адресата. Односно, питање је ко има моћ да формулише идеје, ко може да их институционализује и како ће се оне распростирати.